

Miroslav Keveždi

O političkoj eshatologiji kulturne raznolikosti

Politička mitologija mnoštva

U svom ogledu o hiperpolitici Peter Sloterdijk nas podseća na kratku pripovest iz Knjige Postanja koja se odnosi na vavilonsku katastrofu. Prascena prikazuje gubitak konsenzusa među ljudima i početak loše mnoštvenosti: „I reče Gospod: gle, narod jedan, i jedan jezik u svijeh, i to počеше raditi, i neće im smetati ništa da ne urade to što su naumili. Hajde da siđemo i da im pometemo jezik da ne razumiju jedan drugoga što govore. I tako ih Gospod rasu odande po svoj zemlji, te ne sazidaše Grada. Zato se prozva Vavilon, jer ondje pomete Gospod jezik cijele zemlje, i odande ih rasu Gospod po svoj zemlji“ (Post, 11,1-11). Priređivači *Jeruzalemske Biblije* upućuju na jahvističku predaju koja nastalu raznolikost vidi kao kaznu za kolektivni greh, koji je, poput greha praroditelja, greh oholosti. Po Sloterdijku, rasutost i mnoštvenost ljudskog roda javlja se kao rezultat božije intervencije protiv moći ujedinjenog čovečanstva: „kao antimimetička mera, odnosno potez kojim se ukida sličnost, što je isto što i politička kastracija ljudskog roda“ (Sloterdijk, 2001:10). Utoliko se, po njemu, istorija neuspele izgradnje kule može čitati kao radikalno antipolitički, odnosno antiimperijalistički mit: on ustanovljuje da se može čitati kao božiji dekret to što ne postoji delo zajedničko svim ljudima. Isto tako, on uviđa da ljudi već odavno sede na logičkoj tempiranoj bombi: na inkluzivnom pojmu ljudskog roda. Pojam čovečanstva skriva paradoks

koji traje i koji se može izraziti na sledeći način: spadamo zajedno sa onima sa kojima ne spadamo zajedno. U tom smislu Sloterdijk upućuje da je istorija političkih ideja zapravo serija pokušaja da se otupi oštrica političkog paradoksa ljudskog roda. Sapripadanje zahteva aktivnu uobrazilju – ono je delotvorna fikcija, ideja koja samu sebe obistinjuje.

Politike i simboli koji određuju današnjicu moraju rešavati isti davno zadati paradoks. Ako se prisetimo zgrade Evropskog Parlamenta u Strazburu primećujemo paradoks u njenom arhitektonskom i političkom izrazu: ona je dovršena, ali nije dovršena. Njena plemenita laž je da je dovršena (da se božanstva ne bi uznemirila), a njena stvarnost je da je nedovršena, i da se uvek iznova mora dovršavati. Ona mora imati svoju meru dovršenosti kako bi bila politički kastrirana, ali ona mora imati i svoju nedovršenost kako bi bila politički potentna. Težak je zadatak stavljen pred Evropu: ona ne sme biti ohola kao Vavilon, a mora okupiti u jedno sve narode i njihove jezike, baš kao Novi Jerusalim. U njoj i pred njom, kao što to biva sa svakim novim Vavilonom, živi jedna nada i jedno prokletstvo. Teolozi nam to mogu objasniti samim imenom Vavilona: ono dolazi od korena *bll* što znači „pomutiti, pobrkati“, međutim – ime Vavilon, osim što znači „zbrka“, znači i „vrata božja“. Vrata do neba zatvaraju se brkanjem u raznolikosti – prokletstvo. Vrata do neba otvaraju se ujedinjavanjem raznolikog – nada. Evropa, ako želi da uspe, u tom smislu mora biti jedan mehanizam za pretvaranje prokletstva u nadu – loša mnoštvenost mora biti pretvorena u dobru. Zgrada Parlamenta, kao lik tog mehanizma, oličava delotvornu fikciju Evropske unije – jedan u nizu pokušaja da se otupi drevni politički paradoks.

U svom širenju kroz istoriju i prostor, bez pretenzija da se zaustavi, metodičnošću jednog paradoksalno skromnog imperijalizma, Evropa kao da izbegava hibris nekadašnjeg Vavilona. S tim ipak treba biti oprezan: Josip Flavije nas u svojim *Judejskim starinama* obaveštava da se Nimrod, prvi koji se dosetio da gradove ujedini u carstvo, nakanio da Kulu vavilonsku izgradi zato što se bojao da će božanstva na čovečanstvo zbog njegovih greha ponovo poslati potop. Zato je „mnoštvo bilo izuzetno spremno da sledi Nimrodova uputstva, i smatrali su da je potčinjavanje Bogu kukavičluk; i sagradili su kulu, ne štedeći trud, ne pokazavši ni trunku nemara u poslu: i, zbog mnoštva ruku zaposlenih na njoj, narasla je ona vrlo visoka, brže nego što bi bilo ko mogao da očekuje; a osnova njena bila je toliko velika, i bila je tako snažno na-

pravljena, da je njena velika visina izgledala manja nego što je zapravo bila" (Josephus, 1,4:2,3). Motiv brze izgradnje jedne Kule nalazi se u prethodnoj katastrofi. Motiv brze izgradnje evropskog zdanja nikao je i sam na osnovi jedne katastrofe. Ta se katastrofa zvala Drugi svetski rat. Josip Flavije govori o maru kojim je Kula bila građena od cigle, cementirana malterom, zalivena bitumenom „kako ne bi mogla da propušta vodu". Evropa je sazdana na Zajednici za uglj i čelik, okviru za dogovore o proizvodnji i distribuciji uglja i čelika nekada međusobno zaraćenih država. Božja odluka da graditelji Kule budu kažnjeni ne ogleda se u katastrofi novog potopa – ona se ogleda u raznolikosti, tada kad je Kula već izgrađena dovoljno visoko da joj novi potop ne bi mogao ništa. Zajednica za uglj i čelik bila je oročena na 50 godina. Te godine su istekle, katastrofa evropskog rata izgleda nemoguća. Konsenzus se naizgled širi, kao da nastupa vreme „dobre množtenosti"?

Razvrstavanje množtenosti

Sloterdijk u vavilonskoj katastrofi vidi početak „loše množtenosti". Pre nje, Flavije opisuje stanje koje možemo nazvati lošom jedinstvenosti. Nakon Potopa sinovi i unuci pravednog Noaha bili su jedan rod. Bog im ukazuje da ne bi trebali da stupaju u nesuglasice „već da kultivišu što više zemlje i uživaju u obilju svih plodova; ali u svojem slepilu oni ga ne poslušaju, i za posledicu utonuše u nevolje koje su ih učinile osetljivim na njihove greške" (Josephus, 1,4:1). U vidu odgovora na uporne božje poruke da stupe u naseljavanje dalekih krajeva, rod Noahov posumnjao je da bog radi protiv njih, jer ako bi se razdvojili, bili bi mnogo otvoreniji za napade. Nimrod ujedinitelj, unuk Hama, sina Noahovog, uspeo je da ubedi rod da ne preda svoje poštovanje bogu, već njemu i „malo po malo pretvorio je stanje stvari u tiraniju, držeći da je jedini put da odvoji čoveka od straha prema Bogu taj da ga čini stalno zavisnim od njegove sopstvene volje".

Dobra jedinstvenost nalazila bi se u daljini Zlatnog doba biblijskog predanja, tamo daleko na početku, pre nego što je Adam prekršio zapovest da ne proba od plodova stabla spoznaje dobra i zla (Post, 2,15-17). Loša jedinstvenost organizovana je od strane tiranina Nimroda, prvog cara i političkog Adama. Vreme nakon vavilonske zbrke vreme je loše množtenosti, a politički cilj na kraju vremena ili kraju istorije dobra je množtenost. Na ovaj način u politički kod sveta koji u svom temelju ima Knjige (τὰ βιβλία) uveden je arhetip tiranina, su-

kobi unutar mnoštva i, najslabije protumačeno stanje političkog eshatona – ideal glosolalije, ili takve vrste govora u kojoj se govor drugih razume na svom maternjem jeziku (Dj, 2,1-13). Za hrišćane ovaj ideal je delo Duha Svetog. Sloterdijk će reći da sapripadanje zahteva aktivnu uobrazilju. Jedan od poslednjih izraza aktivne uobrazilje na političkom obzorju označen je pojmom kulturne raznolikosti. Ona je idealizovana mera organizovanja najsavremenijih zapadnih društava. Ona je istovremeno, kako to već biva sa fikcijama – jedna velika tajna koju pokušavamo da odgonetnemo.

Raznolikost na svetskom političkom obzorju

Razumevanje raznolikosti u današnjem svetu zahteva malo podsećanje na jedan važan događaj i tumačenja njegovog značenja. U pitanju je pad Berlinskog zida. Kroz naslućene napukline te „fizičke podela između Zapadnog Berlina i Istočne Nemačke od 1961. do 1989. godine i simboličke granice između demokratije i komunizma tokom Hladnog rata” u intelektualnu sferu je, kako je još pre pada Zida pisao Frensis Fukujama, prodrila „poplava tekstova koji obeležavaju kraj Hladnog rata”. Fukujama je bio spreman da ide dalje iznad te poplave, tvrdeći da njegova generacija ne svedoči samo kraj rata ili prestanak jednog posebnog perioda posleratne istorije, već da prisustvuje kraju istorije samom, tj. „krajnjoj tački ideološke evolucije čovečanstva i univerzalizacije zapadne liberalne demokratije kao konačne forme ljudskog vladanja”. Istini za volju, ogradio se tvrdnjom da to ne znači da više neće biti događaja koji bi punili stranice časopisa posvećenih spoljnoj politici, već da se pobeda liberalizma odigrala prvenstveno u carstvu ideja ili svesti i da još nije kompletirana u stvarnom ili materijalnom svetu, ali „postoje snažni razlozi za verovanje da je to ideal koji će upravljati materijalnim svetom *na duge staze*” (Fukuyama, 1989).

Fukujamin arhitektonsko-vavilonski globalistički ideal relativno je brzo počeo da biva demantovan, što u svesti onih koji su sa istočne strane Zida očekivali da im poteče med i mleko, što od onih na zapadnoj strani koji nisu bili toliko optimistični. Semjuel Hantington je već par godina posle Fukujaminog teksta odgovorio svojom pesimističnijom verzijom, najavljujući 1993. da „Svetska politika ulazi u novu fazu, a intelektualci ne oklevaju da ponude brojne vizije kakva će ona biti – kraj istorije, povratak tradicionalnim rivalstvima između država-nacija ili smanjivanje značaja nacionalnih država usled

suprotstavljenog uticaja tribalizma i globalizma". Za Hantingtona, fundamentalni izvor sukoba koji su tada bili tek naslućivani (a danas već dosledno razvijeni), nije viđen ni kao prvenstveno ideološki, niti prvenstveno ekonomski: „Velike podele unutar čovečanstva i preovlađujući izvor sukoba biće kulturne prirode. Nacionalne države će ostati najmoćniji akteri svetskih zbivanja, ali će se osnovni sukobi globalne politike odigravati između nacija i grupa različitih civilizacija" (Hantington u: Milinković, 1997:327).

Nakon pada Berlinskog zida otvorio se prostor za stvaranje mnoštvenog, multipolarnog sveta, u kojem se ponovo rešava politički paradoks i definiše odnos sapripadanja na nivou nekoliko civilizacija. One se pojavljuju kao predstavnici najviše kulturne grupacije naroda i najširi nivo kulturnog identiteta koji pojedinci imaju pored onog koji ih odvaja od ostalih živih bića. Civilizacije bivaju definisane kako preko objektivnih kulturnih elemenata jezika, istorije, vere, običaja, institucija, tako i pomoću subjektivnog samoodređenja naroda kojem civilizacijskom krugu pripadaju. Hantington je prepoznao postojanje Zapadne, Islamske, Konfučijanske (kineske), Japanske, Hindu, Slovensko-pravoslavne, i moguće Latino-američke i Afričke civilizacije (Huntington, 1996:45). Najznačajniji sukobi zbivaće se, po njegovim rečima, duž kulturnih demarkacionih granica koje dele ove civilizacije jednu od druge. Univerzalizam Zapada, čiji je Fukujama tek jedan od glasnogovornika, „opasan je za svet jer bi mogao dovesti do velikog međucivilizacijskog rata između stožernih država, i opasan je za Zapad jer bi mogao dovesti do poraza Zapada. Sa slomom Sovjetskog Saveza, Zapadnjaci smatraju da je njihova civilizacija dosegla položaj besprimerne prevlasti, dok slabija azijska, muslimanska i druga društva istovremeno počinju da jačaju" (Huntington, 1996:311).

Za Hantingtona je rat na prostoru bivše SFR Jugoslavije tokom 90-ih bio potvrda sukoba na liniji Zapadne (Hrvati), Islamske (Bošnjaci) i Slovensko-pravoslavne (Srbi) civilizacije. Na osnovu ove geopolitičke paradigme moguće je tumačiti i odugovlačenje prijema Turske u Evropsku uniju, jer Turska predstavlja granični slučaj – sekularizovanog predstavnika islamske civilizacije. Isto tako, na osnovu iste paradigme moguće je danas tumačiti i granični slučaj Ukrajine kao države koja pripada civilizacijskom krugu slovensko-pravoslavne civilizacije, a čije stanovništvo u značajnom delu sebe vidi kao deo Zapada. Kultura kao osnov civilizacije biva osnov za civilizacijsku distancu koja stoji između civilizacija i država.

Svaka od civilizacija ima istovremeno pred sobom vavilonsko iskušenje organizovanja mnoštva država u sapripadanje. Aktivna uobrazilja odmerava pojmove poput Evropske unije, Evroazije, pa čak u Srbiji i pojmovni relikvijar u vidu Nesvrstanih.

Raznolikost na političkoj pučini Evrope

Ako metaforički krajolik Kule i njenih graditelja prevedemo u metaforički horizont morske pučine onda sa Peterom Sloterdijkom možemo prepoznati tri formacije realnih uobraženja koje obrazuju društva i koje su „veštinu sapripadanja učinile mogućom“. Predstavljene metaforom broda tri formacije bile bi sledeće: „kao simbol prvog perioda nameću se splavovi na kojima male grupe ljudi plutaju kroz ogromna vremenska prostranstva; drugi period bi se predstavio kao doba plovidbe na galijama – državama i vladarskim fregatama kojima su se ljudi otisnuli na rizična daleka odredišta vođeni vizijom velikog, vizijom koja je psihički utisnuta u sveti poredak muškaraca; treći period bi se mogao predstaviti kao era super-putovanja na plovilima kojima se zbog ogromnosti skoro ne može upravljati, putovanja po moru utopljenika, praćenih tragičnim turbulencijama oko ivica broda i teskobnim brodskim konferencijama o veštini mogućeg.“ Po Sloterdijku ovi stadijumi odgovaraju pojmovima paleopolitike, klasične politike i hiperpolitike (Sloterdijk, 2001:13-14). Sledeći Sloterdajkove metafore možemo se zapitati gde se danas nalazi raznolikost Evrope, ali isto tako i mnoštvenost političke zajednice Srbije: da li smo na splavu nošenom tragičnim turbulencijama? ili je u pitanju galija – država koja se otiskuje vođena vizijom velikog? da li smo i kako vezani za jedan od najvećih političkih poduhvata na planeti – za Evropsku uniju? ili za Evroaziju? Šta zapravo predstavlja Evropska unija u našoj metafori i njenom sloganu – „United in diversity“ – da li je to moto nekog kruzera, ili flote? Da li se taj moto odnosi i na nas? Kako?

Kao deo odgovora, pogled u ne tako davnu prošlost mogao bi nam ponovo dati sliku – metaforu plovila. Po njoj, naš politički poduhvat mogao bi se opisati ako ne kao splav a onda svakako kao plovilo za spasavanje, koje je zajedno sa drugim takvim plovilima ostalo na pučini posle katastrofalnog brodoloma jedne slavne formacije koja je neko vreme veštinu sapripadanja činila mogućom. Ta nekadašnja formacija zvala se Jugoslavija, a ono u čemu danas pokušavamo da ne potonemo zove se Srbija. Tu je negde i Vojvodina, a metafora ovde

naivno podiže maglu nepoznanice – da li to dva plovila plove vezana zajedno? ili je to ipak jedan brod? Ostavljajući ova pitanja za sad po strani dodajemo da je Srbija pokušala tokom 90' da deluje kao galija – država koja se usudila da se otisne „na rizična deleka odredišta vođena vizijom velikog“ – ta odredišta su bila Karlobag–Ogulin–Karlovac–Virovitica, a vizija velikog bila je vizija Velike Srbije. Ispostavilo se da su snage precenjene, tako da je ujediniteljski pokušaj da 98% svih Srba sapripada u jednoj državi zapravo nesrećni slučaj na političkom obzorju – raspad, pa zatim sudar nekoliko splavova, čamaca za spasavanje koji je u „moru utopljenika“ ostavio hiljade nestalih, nešto više od 100.000 mrtvih, nekoliko desetina puta više istraumatiziranih i milione nacionalno homogenizovanih. Neka od plovila nastala posle jugoslovenskog potopa uspela su koliko-toliko da zapuše rupe koje su pretile da ih potope i da tako postanu brodovi, neki čak i evropski. Srbija je 2006. silom prilika donela svoj Ustav, 2009. godine je aplikovala za članstvo u Evropskoj uniji, a u martu 2012. godine dobila je status kandidata. Ovim je otvoren horizont avanturi jednog ponovnog sapripadanja.

Evropska raznolikost u političkom rukavcu Srbije

Jedan od paradoksa političke avanture koja nam se događa jeste taj da Srbija vodi politiku jednog nepripadanja da bi vodila politiku sapripadanja – s časa na čas iz Evropske unije dopru glasovi koji kazuju da sapripadanju Evropskoj uniji prethodi nepripadanje Kosova Srbiji. Da ne potone, Vlast vodi politiku balansiranja – popuštanje na kosovskoj strani do sada se pokazalo kao zatezanje na strani Vojvodine: politika razlikovanja Kosova od Srbije ima svoju drugu stranu u dodatnom unificiranju Srbije i Vojvodine. Vidimo da se moto Evrope „Ujedinjeni u raznolikosti“ može čitati na više načina: za neke to znači da raznolike države stupaju u hiperpolitičko ujedinjenje; za druge to znači da unifikovane i nacionalno homogenizovane države stupaju u hiperpolitičku raznolikost.

Evropska unija vidi kulturnu raznolikost kao jednu od svojih osnovnih vrednosti i izražava je kroz svoje dokumente kao što je *Povelja o osnovnim pravima EU*, u čijoj Preambuli se navodi da se unija temelji na nedeljivim univerzalnim vrednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti; na principima demokratije i vladavini prava: „Ona stavlja pojedinca u centar svojih aktivnosti ustano-

vljavanjem državljanstva Unije i stvaranjem jednog područja slobode, bezbednosti i pravde. Unija doprinosi očuvanju i razvoju tih zajedničkih vrednosti, poštujući pritom raznolikost kultura i tradicija naroda Evrope kao i nacionalne identitete država članica i organizaciju njihovih javnih vlasti na nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima; ona podstiče izbalansiran i održiv razvoj i obezbeđuje slobodno kretanje ljudi, dobara, usluga i kapitala i slobodu preduzetništva”.

Povelja u istom pasusu uspostavlja harmonične odnose između pojedinca i naroda, između nacionalnih identiteta i kulturne raznolikosti. Politički paradoks rešava se kao u knjizi proroka Izaije: „Vuk će prebivati s jagnjetom, ris ležati s kozličem, tele i lavić zajedno će pasti...” (Iz, 11,6). Svakom je dato da pročita u Povelji ono što mu se sviđa. Politici je dato da odnose učini realnim. Pitanje koje se u Srbiji danas nekako prirodno nameće jeste sledeće: može li Nimrod u Nebeski Jerusalim? Rešavanje političkih paradoksa savremene Srbije kao da ukazuje da može. Ili ipak ne može?

Nabrajajući 21 stratešku dilemu savremene kulturne politike Fransoa Mataraso i Šarl Londri ukazuju da se unutar dilema koje se tiču socijalnog razvoja nalazi i dilema političke odluke o afirmisanju kulturne raznolikosti, odnosno monokulture kao njene suprotnosti. Kad govore o kulturnoj raznolikosti, oni prvenstveno misle na etnički različito stanovništvo i upućuju na to da su emigracije posle Drugog svetskog rata dovele do razvoja značajnih manjinskih i kulturnih zajednica u mnogim evropskim gradovima. Oni upućuju na to da su rat, migracija, poljoprivredni i industrijski razvoj, raštrkanost stanovništva i promena granica ostavili kontinent sa bogatim i raznolikim uzorkom stanovništva. Isto tako, „poslednjih godina je takođe došlo do rastućeg priznanja drugih manjina, koje se ne karakterišu etničnošću, tako da specifični glasovi žena, osoba sa invaliditetom, homoseksualaca i drugih grupa sve više dolaze do izražaja”. Otuda njihova preporuka glasi: „prvi cilj nacionalne kulturne politike mora biti promocija vrednosti kulturne raznolikosti, očuvavajući prava i interese manjina bez narušavanja uspostavljenih zajednica interesa” (Matarasso, 1999:35–37).

Za razliku od kulturne raznolikosti koja je u Evropi nastala posle svetskog rata, ratovi na prostoru bivše Jugoslavije učinili su uzorak stanovništva u bivšim jugoslovenskim republikama i pokrajinama manje raznolikim. Tamo gde homogenizacija nije izvedena do kraja mera oštine političkog paradoksa sapripadanja očituje se u značajnoj et-

ničkoj distanci. U relativno kratkom posleratnom periodu etnička distanca se smanjila, ukoliko je bila poređena sa rezultatima dobijenim za vreme rata. Međutim, ona se ni izdaleka ne približava rezultatima dobijenim pre rata, koji su tada pokazivali veliki stepen prihvatanja dobrih međuetničkih odnosa na čitavom prostoru Jugoslavije (Kandido-Jakšić, 2008:149). U Srbiji najveća prosečna etnička distanca iskazana je redom prema Albancima, zatim Muslimanima/Bošnjacima, Romima, Hrvatima, Rumunima, Bugarima, Mađarima, Vlasima, Slovacima, Slovencima, Makedoncima, Crnogorcima i konačno Srbima (Миладиновић, 2008:422).¹ Mogli bismo reći da su jezici katastrofalno pomešani i udaljavanje opstaje bez prestanka.

U pravnu sferu države Srbije pojam kulturne raznolikosti uveden je 2009. godine prihvaćanjem Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza.² Spomenuta Konvencija (UNESKO, 2005) je prvi međunarodni sporazum sa obavezujućom snagom u oblasti kulture, zaštite i očuvanja kulturnih izraza. Kao takva uvrštena je 18. decembra 2006. u pravne tekovine Evropske unije (*acquis communautaire*) i jedina je koju je Evropska zajednica ratifikovala kao entitet, pored 98 država članica Ujedinjenih nacija.³ U tom smislu Konvencija predstavlja veoma značajan orijentir za kreiranje politika država koje žele da uđu u članstvo EU, a Srbija je jedna od njih.⁴

Priključenje EU uslovljava se kriterijumima iz Kopenhaga. Politički kriterijumi odnose se na stabilne institucije koje garantuju demokratiju, vladavinu zakona, ljudska prava i poštovanje i zaštitu manjina. Ekonomski kriterijumi odnose se na funkcionalnu tržišnu ekonomiju i otvorenu konkurenciju. Kriterijumi iz Kopenhaga su dopunjeni 1995. godine kriterijumom iz Madrida, koji se odnosi na postojanje odgovarajućih administrativnih kapaciteta. Preuzimanje zajedničkih pravnih tekovina (*acquis communautaire*) predstavlja uslov

1 Zanimljivo je da su u nacionalno (na kraju ipak) mešovitim sredinama raznolikiji postali – stereotipi: Bošnjaci su tako iz perspektive ukupne populacije Federacije Bosne i Hercegovine spremni pomoći, marljivi, poštenu i dvolični; Srbi su dvolični, marljivi, poštenu, spremni pomoći, agresivni i ponosni; Hrvati su kulturni, marljivi, dvolični i hladni (Skoko, 2011:44). To što narodi nisu pomešani ne znači da nisu pomešana osećanja.

2 Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza (Objavljen u „Sl. glasniku RS“, br. 42 od 2. juna 2009.)

3 <http://www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=31038&language=E&order=alpha> (pristupljeno 11.09.2013.)

4 <http://www.seio.gov.rs/srbija-i-eu/istorijat.115.html> (pristupljeno 11.09.2013.)

za priključenje za koje se pripremaju kandidati iz Srednje i Istočne Evrope, uz podršku Zajednice (Vajdenfeld, 2003:34).⁵

O pravnoj tekovini se ne pregovara, već se pregovara samo o rokovima i uslovima njene primene. Prva faza u pregovorima je tzv. screening – analitički pregled i ocena usklađenosti zakonodavstva države kandidata sa pravnom tekovinama EU. Svrha ove faze je da se utvrde postojeće razlike u svakom pregovaračkom poglavlju između zakonodavstva države kandidata i pravnih tekovina EU (do trenutka stupanja u članstvo, neophodno je dovršiti proces usklađivanja). Na osnovu procene stanja, sačinjava se izveštaj i Komisija usvaja pregovaračku poziciju koja se prosleđuje Savetu na odobrenje. Država-kandidat takođe usvaja svoju poziciju za pregovore. Kako bi se pregovori olakšali, celokupna legislativa EU je podeljena na pregovaračka poglavlja. Ne pregovara se o svim poglavljima istovremeno, već o svakoj oblasti pojedinačno. Kad se postigne dogovor u određenom poglavlju, ono se smatra privremeno zatvorenim. Na kraju pregovaračkog postupka, kada su pregovori u vezi sa svim poglavljima okončani, definitivno se zaključuju sva poglavlja, rezultati pregovora se uključuju u nacrt Ugovora o pristupanju.⁶

Od 35 poglavlja o kojima Srbija pregovara poglavlje 26. odnosi se na obrazovanje i kulturu. Područje obrazovanja, treninga, mladih i kulture su primarno u kompetenciji države članice. Kad je u pitanju kulturna raznolikost, države članice treba da podrže načela postavljena u članu 151 Ugovora o EZ i osiguraju da njihova međunarodna nastojanja omogućavaju očuvanje i promovisanje kulturne raznolikosti.⁷

5 *Acquis communautaire* (pravne tekovine EU) su jedan od najznačajnijih pravnih i političkih principa evropskih integracija koji predstavlja skup prava i obaveza koje sve države članice obavezuju i povezuju unutar Evropske unije. Praksa Suda Evropskih zajednica stavila je *acquis* u rang ustavnog principa. Pojam *acquis* odnosi se na ukupna prava, obaveze i predanost Zajednici, koji su kumulirani razvojem integracionog procesa, ili koje je EU ostvarila do danas, tj. dosegla ih u pravnom i političkom smislu. U političkom smislu, ključno je pravilo da su pravna dostignuća Zajednice uslov o kojem se ne može pregovarati. *Acquis*, shvaćen kao ukupno dostignuće Zajednice, svakodnevno se širi, uvećava i reprodukuje. Svaka zemlja koja podnosi zahtev za članstvo u Evropskoj uniji mora biti spremna da prihvati *acquis* u potpunosti i, što je jednako važno, mora biti sposobna da ga sprovede. Uslovi i način prihvatanja i provođenja *acquis*-a sadržaj su pregovora o članstvu u EU koje država kandidatkinja vodi s državama članicama i u tu svrhu deli se na poglavlja pregovora. Pojam pregovora se odnosi na rokove i uslove za usvajanje i primenu pravne tekovine EU.

6 <http://obuka.seio.gov.rs/mod/resource/view.php?id=37> (pristupljeno 11.09.2013.)

7 <http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis/> (pristupljeno 11.09.2013.)

Vojvođanska raznolikost u političkom rukavcu Srbije

Shvatanje kulturne raznolikosti koje opisuju Mataraso i Londri nije daleko od onog koje je već dugo uvreženo u Vojvodini, s tim što se mnogo češće u javnom diskursu za opisani fenomen koristi pojam (etničkog) multikulturalizma. Sticajem različitih okolnosti ovo shvatanje kao da zahteva preispitivanje. Savezna kancelarka SR Nemačke, Angela Merkel, na konferenciji mladih članova konzervativne Hrišćansko-demokratske unije 16.10.2010, pomalo je neočekivano izjavila: „multikulturalizam je mrtav”. Nedelju dana pre toga bavarški premijer i šef Hrišćansko-socijalne unije Horst Seehofer u svom integracijskom planu od sedam tačaka izneo je zalaganje za svojevrsnu prisilnu integraciju, dok je za one koji se tome protive predviđena kazna (Mesić u: Lošonc, 2012:11–12). Iako je nemački kontekst drastično različit od vojvođanskog, ipak je zbog svoje političke i ekonomske uspešnosti poželjan i privlačan, pa kod onih koji su navikli da je multikulturalizam u Vojvodini „živ” ima mesta strepnji da će oni koji vode Srbiju ka evropskom putu doći u iskušenje da takođe proglase smrt multikulturalizma (ili još drastičnije – da ga zatuku).

Smrt multikulturalizma može se, u skladu sa razvrstavanjem mnoštvenosti na osnovu vavilonskog političkog mita, čitati na dva načina. Jedan jeste taj da se smrću multikulturalizma uspostavlja loša jedinstvenost – monokulturalizam. Drugo viđenje bi u merama integracije trebalo da prepozna nastojanje ka dobroj mnoštvenosti. Realnost je izgleda negde između: nemački multikulturalizam uglavnom se odnosi na politiku izgrađenu prema mnoštvu imigrantskih kultura, ali u Nemačkoj postoje i tradicionalne manjine koje imaju prava poput onih u Vojvodini (Lužički Srbi, Danci, Romi i drugi). Nemačka je, za razliku od Srbije, država sa u procentima srednje visokim brojem imigranata (od 80,2 miliona stanovnika 9,9 miliona – 12,3% su imigranti, a još 7,7% su stanovnici bez državljanstva)⁸, dok je Srbija tradicionalno emigraciona država (Nikitović, 2009:33; Башчаревић, 2011:542). Po rezultatima Popisa stanovništva Srbije iz 2002. godine u Nemačkoj je bilo 102.799 radnika iz Srbije, a po nemačkoj statistici ovaj broj je daleko veći – 591.492 građana Srbije na radu/boravku u Nemačkoj (Penev, 2012:40). Valja istaći i to da pojam imigracije nema isto značenje u Nemačkoj i

8 https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressemitteilungen/2013/05/PD13_188_121.html (posećeno 30.10.2013.)

Srbiji: imigracija u Nemačkoj označava doseljenike koji su na privremenom radu i boravku, a u Srbiji se pod tim pojmom uglavnom misli na ilegalne useljenike i tražioce azila. Ono što je takođe važno napomenuti jeste da „Industrijski proces u velikom razgrađuje prirodne i ljudske ‘rezerve’ više nego što može da ih stvori ili da ih regeneriše” (Sloterdijk, 2001:59). Ovo znači da privrede poput nemačke izražavaju stalnu potrebu za prilivom imigranata jer ne mogu da stvore dovoljan broj kvalifikovanih kadrova kroz svoj obrazovni sistem ili prirodni priraštaj.

Ukoliko bi se prevedele navedene razlike između Srbije i Nemačke, manjine i oni koji su „kulturno različiti” u Srbiji/Vojvodini trebalo bi da se pripreme na mere „integracije”, na sličan način na koji bi to trebalo da prođu imigrantske grupe u Nemačkoj (međutim, stvarnost u Srbiji ume da bude i gora od zamislivog, tako da je moguće da posle smrti multikulturalizma oni koji se razlikuju naiđu na sličan prijem kao i tražioci azila u Bogovađi)⁹. Ukoliko multikulturalizam ipak ne umre onda bi manjinske kulture u Vojvodini trebale da se nadaju da će imati status poput onog koji imaju Lužički Srbi u Nemačkoj.

Sumiranje

Sloterdijk prepoznaje da je odlika Zapadne kulture monoteizam, ali posle kojeg je objavljena smrt Boga. Ta objava podrazumeva uzdrmanje svih veza i najavu jedne nove forme sveta. Sa „Bogom” je izbrisan i princip sapripadanja svih ljudi u jedinstvu jednog roda. No, ipak ovaj rod koji je pretvoren u siročje pokušao je da formuliše jedan drugi princip zajedničke pripadnosti u jednom novovremenom jedinstvenom horizontu – horizontu ljudskih prava. U tom smislu „nešto je mrtvo i samo se može brže ili sporije raspadati, a i život i civilizacija ipak idu napred i penju se do neshvaćenih novina”. Sloterdijk prepoznaje da je značajno novo za sve nas shvatanje prostora, koji nije više svaćen kroz obrađeno tlo, već sve više predstavlja sinhroni prostor sveta koji se definiše kroz željezničke stanice, aerodrome i nove tehnologije. Zbog navedenih novina kvazireligiozni identitet nacionalnih država polako se gubi, a „Zakletva mnogih jednoj velikoj formi koja ih drži zajedno postala je krivokletstvo, odnosno, neuspela hipnoza”. Sloterdijk tu pronalazi i ključ za objašnjenje ratova, u kojima možemo

9 <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/Друштво/1456723/Нова+блокада+пута+због+азиланата.html> (pristupljeno 2.12.2013.)

prepoznati i događanja iz bivše SFRJ: neki tipovi ratova povezani su sa krizama izazvanim time što se forma sveta menja po veličini.¹⁰

Politika koju Sloterdijk još 1993. naslućuje „pojavljuje se kao ekvivalent hroničnom lančanom sudaru koji tek što se nije dogodio u magli na auto-putu“. Ekonomska i politička kriza kroz koju prolazi Evropa kao da je ispunjenje ove Sloterdijkove pesimističke vizije. On ne veruje da će mnoštvo uspeti da stvori imaginarne političke proteze koje bi ga održale u sferi hiperpolitičkog sapripadanja. Otuda nudi dve paradigme: prva je opisana kroz Danteov spis *De monarchia* u kojem se tvrdi da je carstvo nužna institucija za spas čovečanstva – „da bi zadržalo svoju formu carstvo zahteva pantokratorsku sintezu od gore u jednoj jedinjoj figuri koju je na tron stavio Bog – u monarhu“. S druge strane Sloterdijk uviđa da, ako se veliki poreci raspadnu, veština sapripadanja može početi ponovo da postoji samo iz malih poredaka. Ta paradigma oličena je u Bokačovom *Dekameronu* koji opisuje povlačenje male grupe u nastojanju da se sačuva pred navalom kuge. Drugim rečima – posle gubitka imaginarnih političkih proteza i aktivne uobrazilje društva mogu da se vrate na nivo (neurotičnih) plemena. Plemena i plemenski savezi, odnosno narodi, po Sloterdijku predstavljaju hiperhorde koje se održavaju putem onog što nazivamo kulturom. U tom smislu kultura je veština podizanja superstruktura na savezima splavova-hordi. Ona kod nas nedostaje.

Superstrukture sapripadanja opisao je i Hantington prepoznavši ih kao civilizacije. Sloterdijkov doprinos je što je u isto vreme opisivao unutrašnju logiku funkcionisanja civilizacije kao hiperpolitičke zajednice. Ukoliko udružimo njihova razmišljanja tada možemo reći da jedna civilizacija u krizi može opstati danteovskom sintezom u liku figure monarha, ili može istupiti iz civilizacijskog poretka kroz bokačovsko izdvajanje. Dve paradigme mogu se uslovno prepoznati u liku Angele Merkel, kao „sintetičarke“ Evrope, ili kroz nastojanje Velike Britanije da istupi iz Evropske Unije. Dve paradigme mogu se uslovno prepoznati i u centralističkim, odnosno autonomističkim nastojanji-

10 Na osnovu ove ideje ne iznenađuje što nagli porast desnog nasilja u Hrvatskoj nastaje u trenutku kad bi građani Republike Hrvatske trebali da se naviknu na novi format svojeg političkog prostora, s obzirom na to da je Hrvatska upravo ušla u EU. Ako bi smo izveli zakonitost ona bi glasila: što se više menja forma sveta – to se više podiže nivo agresivnosti. Na sličan način mogao bi se objasniti i talas ekstremne desnice u Srbiji. Po Sloterdijku, politički devijant nastaje zato što ne ume da savlada „grešku u formatu“. U tom ključu moguće je čitati čitave pokrete i stranke na političkoj pozornici.

ma na različitim političkim nivoima, pa tako i na onim koji se odnose na politiku Srbije i Vojvodine. Kao što smo primetili sapripadanje pronalazi svoju realnu meru negde između ove dve paradigme. Previše centra je loša jedinstvenost autoritarnog Nimroda. S druge strane, previše raznolikosti je vavilonska zbrka. Božanski je dekret da nimrodovski centralizam ne može uspeti.

Literatura:

1. Bakić, Jovo (2006) „Teorijsko-istraživački pristupi etničkoj vezanosti (Ethnicity), nacionalizmu i naciji”, *Sociologija*, vol. 48, br. 3, str. 231–264.
2. Bašić, Goran [ur.] (2003) *Demokratija i multikulturalnost u Jugoistočnoj Evropi*. Beograd: Centar za istraživanje etniciteta.
3. Benhamou, Françoise; Peltier, Stéphanie (2007) „How should cultural diversity be measured? An application using the French publishing industry”. *Journal of Cultural Economics*, Springer, vol. 31(2), pages 85–107, June.
4. Berger, Peter L; Huntington, Samuel P. (2002) *Many Globalizations : Cultural Diversity in the Contemporary World*. New York: Oxford University press.
5. Dimitrijević, Vojin; Kartag-Odri Agneš; Milinković, Branislav; Serfontein, Jan-Lui; Stojković, Branimir (1999) *Kulturna prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
6. Divjak, Slobodan (2002) *Nacija, kultura i građanstvo*. Beograd: Javno preduzeće službeni list SRJ.
7. Domonji, Pavel [priredio] (2004) *Između načela i prakse – položaj „malih” i „velikih” manjina u Srbiji*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
8. Douglas, Woodwell (2007) *Nationalism in international relations*. New York: Palgrave macmillan.
9. Đerić, Aleksandar; Milojević, Milena (2013) *Kulturne industrije i kulturna raznolikost*. Beograd: Academica.
10. Đukić Dojčinović, Vesna (2003) *Tranzicione kulturne politike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
11. Đukić, Vesna (2010) *Država i kultura*. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Fakultet dramskih umetnosti.
12. Đukić, Vesna [priredila] (2011) „Kulturna politika”. *Kultura – časopis za teoriju kulture i kulturnu politiku*, br. 130.
13. Đurđev, S. Branislav i ostali (2006) *Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine* (ur. Goran Panev), Beograd: Republički Zavod za statistiku, Institut društvenih nauka, Društvo demografa Srbije.

14. Fukuyama, Francis (1989) *The end of history*. The National Interest (summer 1989) p. 3-18.
15. Gelner, Ernest (1997) *Nacije i nacionalizam*. Novi Sad: Matica srpska.
16. Huntington, Samuel P. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster.
17. *Jeruzalemska Biblija* (1994) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
18. Josephus, Flavius (1967) *Jewish Antiquities, Books I-IV (Loeb Classical Library) (Vol 4)*. Harvard University Press.
19. Kandido Jakšić, Maja (2008) „Etnička distanca i stavovi prema mešanim brakovima”. *Psihologija*, vol. 41, br. 2, str. 149-162.
20. Kapotorti, Frančesko (2001) *Prava pripadnika etničkih, verskih i jezičkih manjina*. Beograd: Jugoslovenski komitet pravnik za ljudska prava.
21. Lošonc, Alpar; Prole, Dragan (2012) *Aporije multikulturalizma*. Novi Sad: Mediterran publishing.
22. Mandi, Sajmon (2002) *Kulturna politika – kratak vodič*. Novi Sad: VEGA media.
23. Marinković, Dušan [uredio] (2010) *Kolektivna dinamika etničkih zajednica u Vojvodini*. Novi Sad: Mediterran Publishing – Vojvođanska sociološka asocijacija.
24. Matarasso, Francois; Landry, Charles (2000) *Balancing act: 21 strategic dilemmas in cultural policy*. Cultural Policy Research and Development Unit, Policy Note No.4, Council of Europe Publishing.
25. Matarasso, Francois; Landry, Charles (2003) *Uravnoteženje delovanja: 21 strateška dilema u kulturnoj politici*. Beograd: BalkanKult.
26. Milinković, Branko; Milinković, Sanja (1997) *Nacionalne manjine – u međunarodnom i jugosloveskom pravnom poretku*. Beograd: Međunarodna politika : Službeni list SRJ.
27. Niec, Halina [ed.] (1998) *Cultural Rights and Wrongs*. UNESCO, Institute of Art and Law.
28. Nikitović, Vladimir (2009) *Srbija kao imigraciona zemlja - očekivana budućnost?* Stanovništvo, vol. 47, br. 2, str. 31-52.
29. Penev, Goran; Predojević Despić, Jelena (2012) *Prostorni aspekti emigracije iz Srbije - tri 'vruće' emigracione zone*. Stanovništvo, vol. 50, br. 2, str. 35-64.
30. Pentassuglia, Gaetano (2002) *Minorities in International Law: An Introductory Study*. Council of Europe Publishing.
31. Prnjat, Branko (2006) *Uvod u kulturnu politiku*. Novi Sad: Stylos.
32. Puhalo, Srđan (2003) „Etnička distanca građana Republike Srpske i Federacije BiH prema narodima bivše SFRJ”. *Psihologija*, Vol. 36 (2), str. 141-156.
33. Ranaivoson, Heritiana (2007) *Measuring cultural diversity: a review of existing definitions*. <http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/Ranaivoson.pdf>

34. Rich, Roland (1993) „Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union”. *European Journal of International Law*, Vol. 4 No. 1. p. 36–66.
35. Samardžić, Miroslav (1999) *Položaj manjina u Vojvodini*. Beograd: Centar za antiratnu akciju.
36. Scruton, Roger (2007) *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought Third Edition*. New York: Palgrave Macmillan.
37. Sitarški, Milan; Vujačić, Marko; Bartulović Karastojković, Ivana. [priredili] (2010) *Iščekujući Evropsku Uniju – stabilizacija međuetničkih i međureligijskih odnosa na zapadnom Balkanu I tom*. Beograd: Beogradska otvorena škola.
38. Skoko, Božo (2011) *Što Hrvati, Bošnjaci i Srbi misle jedni o drugima, a što o Bosni i Hercegovini?* Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.
39. Sloterdijk, Peter (2001) *U istom čamcu*. Beograd: Časopis Beogradski krug.
40. Smit, Antoni D. (1998) *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
41. Stanovčić, Vojislav (2008) *Pojam nacionalne manjine i tretiranje individualnih i kolektivnih prava*. Fakultet političkih nauka, Godišnjak 2008. str. 479–503.
42. Stanovčić, Vojislav [uredio] (2007) *Položaj nacionalnih manjina u Srbiji*. Beograd: SANU.
43. Vajdenfeld, Verner; Vesels, Wolfgang (2003) *Evropa od A do Š – priručnik za evropsku integraciju*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer.
44. Varady, Tibor. (1997) *Minorities, Majorities, Law, and Ethnicity: Reflections of the Yugoslav Case*. Human Rights Quarterly, Volume 19, Number 1, February. p. 9–54.
45. Vraneš, Zorana (2011) „Strateška dilema kulturnih politika - direktna kontrola ili odvajanje od političkog procesa”. *Kultura*, br. 130, str. 128–142.
46. Башчаревић, Иван (2011) „Један прилог проучавању миграција”. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* XLI, стр. 537–551.
47. Ђукић Дојчиновић, Весна. „Транзиционе конфузије и дилеме - седам година касније”. *Нова српска политичка мисао*, Београд, посебно издање (1/2008), стр. 57–67.
48. Миладиновић, Слободан (2008) „Етничка и социјална дистанца према Ромима”. *Социолошки преглед*, vol. XLII, 3, стр. 417–437.
49. Станковић, Владимир; Лађевић, Петар. [припремили] (2004) *Етнички мозаик Србије према подацима пописа становништва 2002*. Београд: Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе.
50. *Статистички годишњак Републике Србије* (2012) Београд: Републички Завод за статистику.